

વર્તમાન સમય માં ઇ-લર્નિંગ નું મહત્વ

સારાંશ (Abstract) :

કમ્પ્યુટર અને ટેલી કોમ્યુનિકેશન જેવી આધુનિક સુવિધાજનક ટેકનોલોજીઓના ઉપયોગથી ઘરમાં જ વર્ગખંડો ઉભા થાય છે અને એવા લોકોને ભણવાની સ્વાયત્તા મળી છે કે જેઓએ કદી યુનિવર્સિટીના દ્વાર પણ જોયા નથી. ઇ-લર્નિંગ એ એક સંકલિત અને સતત પ્રવાહ છે. જેના વડે સ્પર્ધાત્મક તાલીમી જ્ઞાનને વેબ આધારિત ટેકનોલોજી વડે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

ઇ-લર્નિંગ ટેકનોલોજીએ હાલની ટેકનોલોજીગત અદ્યતનતા અને આધારિતતાની અદભૂત ભેટ છે. આના ઉપયોગથી આજે અમેરિકન વિદ્યાર્થી અમેરિકામાં જ રહી દિલ્હીમાં બેઠેલા શિક્ષકો દ્વારા અપાયેલ ગણિતના પાઠો ગ્રહણ કરી રહ્યો છે.

ઇ-લર્નિંગ નો સૌપ્રથમ પ્રયોગ વર્ષ-૧૯૬૦માં અમેરિકામાં થયો હતો જ્યાં શિકાગો યુનિવર્સિટી ઓફ લિનિઓસ ના ક્લાસરૂમ માં બધા કમ્પ્યુટર ને એક સર્વર થી કનેક્ટ કરવામાં આવ્યો હતો જ્યાં બધા વિદ્યાર્થીઓ તે કમ્પ્યુટર ને એક્સેસ કરી લેકચર સાંભડી શકે તેવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી.

શિક્ષણ ક્ષેત્રે ઇ-લર્નિંગ નવી ટેકનોલોજી છે. તેણે પરંપરાગત શિક્ષણ સામે પોતાની ઓળખ ઉભી કરી છે.

ઇ-લર્નિંગ શિક્ષણ દ્વારા વિદ્યાર્થીને વિવિધ લાભ છે, જેમકે –

- ગમે તે સ્થળે ઇલેક્ટ્રોનિક સંશોધનોનો ઉપયોગ સરળ બને છે.
- યોગ્ય સમયે ઉપભોક્તાને કોર્સ ડિલીવરી વધારી આવી ઉપયોગલક્ષી બનાવે છે.
- પ્રકાશકોની સાઈડો પર સામાયિકોના પૂર્ણ પાઠની લિન્કસ પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

આજના શિક્ષણ જીવનમાં ઇ-લર્નિંગ અતંતગત મહત્વપૂર્ણ ભાગ ભજવી રહ્યા છે. ઇ-લર્નિંગના લીધે શિક્ષણના સ્તરના પ્રમાણમાં વધારો જોવા મળ્યું છે.

પ્રસ્તાવના :

શિક્ષણની વિચારધારાને વધુ મજબૂત કરવા માટે કમ્પ્યુટર દ્વારા શિક્ષણની કલ્પના કરવામાં આવી છે. કમ્પ્યુટર દ્વારા શિક્ષણએ ઇન્ફોર્મેશન એઇજની શિક્ષણને આપેલી અદ્યતન ભેટ છે. કમ્પ્યુટર અને ઇન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજીએ અધ્યયન-અધ્યાપનની વિચારધારા ને નવું જોમ બક્ષ્યું છે. શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનના અધ્યાપન માટે કમ્પ્યુટર અને ઇન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી પ્રયોજીત ઇ-લર્નિંગનું જ્ઞાન અતિ આવશ્યક છે કારણ કે કમ્પ્યુટર કે કમ્પ્યુટર ટેકનોલોજીનો અધ્યયન-અધ્યાપનમાં કેવી રીતે વિનિયોગ કરી શકાય તેની માહિતી મળે છે.

• ઇ-લર્નિંગ [E-Learning]

વીસમી સદીના અંતમાં ‘ઇ’ પ્રત્યય ખૂબ પ્રચલિત બન્યો છે. ‘ઇ’ એટલે ઇલેક્ટ્રોનિક્સ વિજ્ઞાણશાસ્ત્રમાં આવતા સતત ફેરફારોની સીધી અસર માનવજીવન પર જોવા મળે છે. કમ્પ્યુટરએ ઇલેક્ટ્રોનિક્સ સાધન છે. કમ્પ્યુટર દ્વારા ઇન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજીની મદદથી અધ્યયન થઈ શકે તેવી સંકલ્પનાને ઇ-લર્નિંગ (E-

Learning) કહી શકાય. ઇ-લર્નિંગ એટલે ઇલેક્ટ્રોનિક્સ સાધનોના મદદથી થતું અધ્યયન પરંતુ પ્રચલિત અર્થમાં ઇ-લર્નિંગ એટલે કમ્પ્યુટરની મદદથી નેટવર્ક દ્વારા પ્રોયજેલું અધ્યયન ઇ-લર્નિંગને વધુ સ્પષ્ટ કરતી વ્યાખ્યાઓ –

“ઇ-લર્નિંગ એટલે અધ્યયનની એક એવી પદ્ધતિ કે જેમાં ઇલેક્ટ્રોનિક્સ સાધનોનો ઉપયોગ અને પ્રક્રિયાને સમાવી લે છે.” જેમાં વેબ-બેઇઝડ લર્નિંગ કમ્પ્યુટર-બેઇઝડ લર્નિંગ, વર્ચ્યુઅલ ક્લાસરૂમ અને ડિઝિટલ ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ થાય છે. ઇ-લર્નિંગ અધ્યેતાની આઝાદી છે. ઇ-લર્નિંગ એટલે “Anyone can learn Anywhere, Anytime.”

ટૂંકમાં ઇ-લર્નિંગ એટલે “કોઈપણ ક્યાંય અને કંઈ પણ શીખી શકે”

• ઇ-લર્નિંગનો પ્રથમ તબક્કો 1994-1999 –

ઇન્ટરનેટ અને વેબ બ્રાઉઝરની શોધ થતાં ઇ-મેઇલ, મીડિયા પ્લેયરો, મલ્ટીમિડિયા વગેરે આધારો વડે ઇ-લર્નિંગમાં વિકાસ સધાયો.

• ઇ-લર્નિંગનો દ્વિતીય તબક્કો 2000 સુધી –

આ સમય દરમિયાન ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા બેન્ડવીથ અને વિકસિત વેબસાઇટ ડિઝાઇન વડે જીવંત શિક્ષકો વડે ઓનલાઇન વિવિધ પરિમાણાત્મક પરિસ્થિતિ અસ્તિત્વમાં આવી.

• ઇ-લર્નિંગની વિભાવના –

ઇ-લર્નિંગમાં કમ્પ્યુટર નેટવર્કના ઉપયોગ વડે અધ્યયન સામગ્રીને અન્ય સુધી પહોંચાડવી કે અન્ય પાસેથી મેળવવી, અધ્યેતા-અધ્યાપક કે અધ્યેતા-અધ્યેતા વચ્ચે આંતરક્રિયા વધારવી તથા અધ્યયન સામગ્રીનું સમૂહિકરણ જેવી બાબતો પ્રયોજાય છે.

એક અંદાજ પ્રમાણે હાલમાં 1 લાખથી વધુ ઓનલાઇન અભ્યાસક્રમો પ્રાપ્ત છે. જેમાંના 30,000 થી વધુ અભ્યાસક્રમો ઇ-લર્નિંગની વ્યાખ્યામાં બંધબેસતા છે – WWW ના વિકાસથી ઇ-લર્નિંગમાં વૃદ્ધિ થઈ છે.

➤ ઇ-લર્નિંગ પ્રકાર –

1. શિડ્યુલ આધારિત પ્રસારણ માધ્યમ –

તેમ મલ્ટીકાસ્ટ નેટવર્કો જેવા કે વિડિયો બ્રોડ-કાસ્ટ, ઓવર નેટવર્કો, દૂરવર્તી પ્રયોગશાળા અભિગમ, વર્ચ્યુઅલ વર્ગખંડો (જીવંત વેબ આધારિત વર્ગખંડો, પ્રાયોગિક સ્તરે પ્રયોગશાળા) વગેરે દ્વારા પ્રાપ્ત કરાય છે.

2. ઓન-ડિમાન્ડ પ્રસારણ માધ્યમ –વેબ આધારિત તાલીમ, વર્ગખંડો, માહિતી સંશોધનો તથા ઇન્ટરેક્ટિવ CD-ROM સેવાનો ઓન-ડિમાન્ડમાં સમાવેશ કરવામાં આવે છે.

➤ ભારત માં ઇ-લર્નિંગ નું મહત્વ:

શિક્ષણ ક્ષેત્રે ઇ-લર્નિંગ નવી ટેકનોલોજી છે.જેને ભારત ના પરંપરાગત શિક્ષણ સામે ઓડખ બનાવી છે.ભારતમાં આજે લગભગ 12 લાખ શિક્ષકો ની કમી છે.તેથી ઇ-લર્નિંગ ના મધ્યમ થી આ કમી પૂરી કરી શકાય છે.આજે એક-એક ક્લાસરૂમ માં 100 થી વધારે વિદ્યાર્થીઓ ને કમ્પ્યુટર અને પોતાના

પાઠ્યક્રમપર ધ્યાન આપવાનો ઓછો સમય મળે છે, તેમાં ઇ-લર્નિંગ શિક્ષણ ની નવી પદ્ધતિ જે માત્ર એક બટન દબાવી દરેક વિષય થી પોતાની જરૂરીયાત ના પ્રમાણે ભણી શકે છે. આજે ભારત માં ઇ-લર્નિંગ નો ઉપયોગ કરનાર ૧૬૪ મિલિયન કરતાં વધારે વિદ્યાર્થીઓ છે. આજે ઇ-લાઇબ્રેરી માં ૫૦ હજાર થી વધારે પુસ્તકો ઉપલબ્ધ છે.

૧૯૮૪માં ભારત સરકારે વિશિષ્ટ પ્રોજેક્ટ શરૂ કર્યા જેમનું નામ CLASS (COMPUTER LITERACY AND STUDYS SCHOOLS) હતું. આ પ્રોજેક્ટ ના અંતર્ગત ધોરણ ૧૧ અને ૧૨ માં કમ્પ્યુટર શિક્ષણને ફરજિયાત કરવામાં આવ્યું.જેનાથી ભારત માં ઇ-લર્નિંગ ને પ્રાથમિક આધાર મળ્યો, વર્ષ ૨૦૦૩માં ભારત સરકાર દ્વારા ઇ-લર્નિંગ ગવર્નેસ પ્રોજેક્ટ શરૂ કર્યા.એમના માટે ડોલર ૨૬૬૦ મિલિયન ૪ વર્ષ માટે ખર્ચ કરવાની યોજના બનાવી, આ પ્રોજેક્ટ ના અંતર્ગત ભારત ના ૬ લાખ શાળાઓ નો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો.

- ભારત સરકાર દ્વારા વિવિધ પ્રોજેક્ટ લાગુ કરવામાં આવ્યા,
- યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ કમિસન હાયર એજ્યુકેશન પ્રોજેક્ટ
- IGNOU દૂરદર્શન પ્રસારણ
- GYAN DARSHAN શૈક્ષણિક ચેનલ
- EDUSAT
- ઇ-લર્નિંગના ઉપકરણો -
 1. ઇન્ટરનેટ
 2. ઓડિયો ટેપ, વિડીયો ટેપ અને ટેલિવિઝન
 3. કમ્પ્યુટર
 4. ટેલિટેક્ષ
 5. CD-ROM અને DVD
 ડિજિટલ ગ્રંથાલયના મુખ્ય આકર્ષણો નીચે મુજબ છે.
- માહિતી ડિજિટલ સ્વરૂપે સંગ્રહાયેલ હોય છે. માહિતી સ્ત્રોતો કમ્પ્યુટરમાં ઉપયોગી થાય તે મુજબ સુધારેલ હોય છે.
- મલ્ટી યુઝર સર્ચનીની સુવિધા પૂરી પાડે છે.
- બ્રાઉઝર પસંદગી, પુનઃપ્રાપ્તિ, ડાઉનલોડ જેવી સુવિધા પૂરી પાડે છે.
- ઇ-લર્નિંગના ફાયદા -
 - 1) ઓછું ખર્ચ
 - 2) ઝડપી બદલાવ
 - 3) સુસંગત સંદેશ પૂરો પાડે છે.
 - 4) ઝડપી સુધારો
 - 5) સમૂહ માટે ઉપયોગી

- 6) બદલાવ અને વિવિધતા
- 7) ટેકનિકલ કૌશલ્ય શીખવા મળે છે.
- 8) ભૌગોલિક મર્યાદા નડતી નથી.

• ઇ-લર્નરો સામેના પડકારો -

ઇ-ટેક્ટના ઉપયોગને લીધે કોપીરાઈટ અને TPR સુધીના ઘણા પ્રશ્નો ઇ-લર્નિંગના વિકાસની સાથે ઉભા થયા છે. ઇન્ટરનેટ મટીરીયલ, સૂચના, રચના અને કાર્યકારણ ગુણવત્તા વિશે કોઈપણ માનાંકો ઉપલબ્ધ નથી.

- કોર્સ મટીરીયલ ફક્ત વિશિષ્ટ વિદ્યાર્થીઓ પૂરતું જ મર્યાદિત કરવું જોઈએ. જેથી લાઈસન્સના પ્રશ્નો નડતરરૂપ ન બની શકે.
- દેશની સરહદો પાર દૂરવર્તી શિક્ષણ સંસ્થાઓ તર્કપૂર્ણ અને સંસ્થાકીય પ્રશ્નો પેદા કરે છે. જેમકે યુરોપિયન જેવા વિકસિત દેશના વિદ્યાર્થીઓ અને અન્ય વિકાસશીલ દેશોના વિદ્યાર્થીઓને પ્રાપ્ત સુવિધાના સ્તરો અલગ-અલગ હોય છે.
- આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે માહિતી આદાન-પ્રદાનમાં આંતરરાષ્ટ્રીય દ્વારા વિનિમય દરો, વિદેશી-હૂંડિયામણમાં પ્રતિબંધ, દેશના કાયદાકીય નાણાં પ્રતિબંધો, રાજકીય દબાણો, નાગરિકોનું વલણ તથા યુદ્ધ જેવી બાબતો મહત્વની બની રહે છે.

ઉપસંહાર :

શિક્ષણ મેળવવા માટે અત્યારે જુદી-જુદી પદ્ધતિઓ ઉપલબ્ધ છે. તેમાં ઇ-લર્નિંગ પણ એક પદ્ધતિ છે. ઇ-લર્નિંગ દ્વારા શિક્ષણ મેળવવું આમ તો વિદ્યાર્થીઓ માટે અમુક અપવાદો બાદ કરતાં યોગ્ય ગણી શકાય. તેમાંય ખાસ કરીને જે ઉમેદવારો ધંધો-રોજગારી કરતા હોય અને સાથે-સાથે તેને ભણવું પણ હોય તો તે ઉમેદવારો માટે ઇ-લર્નિંગ ફળદાયી નિવડે છે. ઇ-લર્નિંગ અર્તગત PC ની મદદથી કોઈ પણ સમયે અને સ્થળે વિષયવસ્તુ સરળતાથી વાંચી શકાય છે, પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

સંદર્ભસૂચિ

- I. ડૉ. જગદીશ આર. મહિદા : (2011). શિક્ષણમાં પ્રવર્તમાન પ્રશ્નો અને પ્રવાહો વારિષેણ પ્રકાશન, અમદાવાદ.
- II. ડૉ. કેવલ અંધારિયા : (2012). એમ-લર્નિંગ, (પ્રથમ આવૃત્તિ), અમોલ પ્રકાશન અમદાવાદ.
- III. ડૉ. પ્રયતકાર કાનડિયા : (2013). સરળ શિક્ષણ, (પ્રથમ આવૃત્તિ) ફલેમિંગો પબ્લિકેશન્સ, અમદાવાદ.
- IV. ડૉ. બાબુલાલ અકુંપા : (2015). પુસ્તકાલય વિજ્ઞાન, (પ્રથમ આવૃત્તિ), પાર્શ્વ પબ્લિકેશન, અમદાવાદ.
- V. ડૉ. સતીષપ્રકાશ એસ. શુક્લા : (2015). (અદ્યતન આવૃત્તિ) શિક્ષણમાં પ્રૌદ્યોગિકીનો વિનિયોગ અમોલ વારિષેણ પ્રકાશન, અમદાવાદ.
- VI. Wikipedia : E-learning
- VII. <https://www.collinsdictionary.com>.

Tripathi Rupa G.

Copyright © 2012 - 2019 KCG. All Rights Reserved. | Powered By: Knowledge Consortium of Gujarat